

Ниязбаева А.А.

PhD, доцент,
aniyazbayeva@zhubanov.edu.kz¹

Өтешова А.Қ.

DBA, аға оқытушы,
alma_081@mail.ru¹

*Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті,
030000 Ақтөбе қ., Ә. Молдағұлова даңғылы, 34¹*

ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТТЫҢ КӘСІПКЕРЛІК СЕКТОРҒА ӘСЕРІ

Аңдатпа. Мақалада мемлекеттің экономикалық саясаты кәсіпкерлік секторға салық, несие-қаржы, инвестициялық саясат және әкімшілік реттеу арналары арқылы қалай әсер ететіні қарастырылады. Зерттеудің мақсаты - Қазақстанда 2019-2025 жылдары жүргізілген экономикалық саясат шараларының шағын және орта кәсіпкерліктің (ШОК) дамуына ықпалын бағалап, оны жетілдіру бағыттарын ұсыну. Зерттеуде жүйелік тәсіл, ғылыми әдебиеттер мен нормативтік құқықтық актілерді талдау, салыстырмалы әдіс, сондай-ақ Ұлттық статистика бюросы деректерін динамикалық және құрылымдық талдау әдістері қолданылды. Талдау нәтижесінде ШОК-тың жалпы ішкі өнімдегі (ЖІӨ) үлесі 2019 жылғы 30,8%-дан 2025 жылы 40,9%-ға дейін өскені, ал әрекет етуші субъектілер саны 2024 жылдың соңында 2 млн бірліктен асқаны анықталды. Бұл өсімге салықтық жеңілдіктер, тексерулерге мораторий, тіркеудің цифрлануы және жеңілдетілген несиеге бағдарламалары ықпал етті. Сонымен бірге орта бизнестің ЖІӨ-дегі үлесі 7% шамасында қалды, ШОК-қа берілген банк несиелері ЖІӨ-нің 6-7%-ынан аспайды, ал 2026 жылдан күшіне енген жаңа Салық кодексі шағын бизнестің бір бөлігіне салық жүктемесін арттырады. Авторлар кепілдікке негізделген нарықтық қаржыландыруға бірте-бірте көшуді, орта бизнеске өтетін кәсіпорындарға өтпелі салық режимін енгізуді және салық заңнамасының тұрақтылығын қамтамасыз етуді ұсынады.

Түйінді сөздер: экономикалық саясат, кәсіпкерлік, шағын және орта бизнес, салық саясаты, несие-қаржылық реттеу, инвестициялық саясат, мемлекеттік қолдау, Қазақстан Республикасы.

Кіріспе

Кәсіпкерлік секторды дамыту кез келген мемлекеттің экономикалық саясатында тұрақты орын алатын тақырып. Шағын және орта бизнес жұмыс орындарын ашады, бюджетке түсім әкеледі, өңірлердің экономикасын жандандырады. Қазақстан үшін бұл мәселенің салмағы ерекше: ел

экономикасы әлі де шикізат секторына көп тәуелді, ал әртараптандыруға қажетті жаңа өндірістер мен қызметтердің басым бөлігін жеке кәсіпкерлер құрайды.

Мемлекет кәсіпкерлерге бір ғана құралмен емес, бірнеше арна арқылы ықпал етеді. Салық мөлшерлемелері мен жеңілдіктер бизнестің шығынын айқындайды, базалық мөлшерлеме мен несие бағдарламалары ақшаның құнын белгілейді, инвестициялық режим капитал ағынына әсер етеді, ал тіркеу мен тексеру тәртібі кәсіп ашуға және жүргізуге кететін уақытты көбейтеді не азайтады. Бұл құралдар әрдайым бір бағытта жұмыс істей бермейді. Бір шара бизнесті ынталандырып жатқанда, екіншісі оның жолын тарылтуы әбден мүмкін.

Соңғы жылдары Қазақстанда осы екі үрдіс те айқын байқалды. 2020-2023 жылдары шағын бизнес салықтық жеңілдіктер мен тексерулерге жарияланған мораторийдің арқасында жылдам өсті. Ал 2025-2026 жылдары ақша-кредит саясаты қатаңдап, жаңа Салық кодексі қосылған құн салығының (ҚҚС) мөлшерлемесін көтерді. Шағын және орта кәсіпкерлікті (ШОК) дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында сектордың экономикадағы үлесін арттыру басты мақсат ретінде белгіленгенін [1] ескерсек, қолданылып жүрген құралдардың нақты нәтижесін бағалау қажеттілігі туындайды.

Зерттеудің мақсаты - мемлекеттік экономикалық саясаттың кәсіпкерлік секторға әсер ету арналарын анықтап, олардың Қазақстандағы 2019-2025 жылдардағы нәтижелерін бағалау және саясатты жетілдіру бағыттарын ұсыну. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер шешілді:

- 1) экономикалық саясаттың негізгі бағыттарын және олардың кәсіпкерлікке әсер ету тетіктерін жүйелеу;
- 2) Қазақстандағы ШОК-тың даму көрсеткіштерін талдап, оларға салықтық, несие-қаржылық, инвестициялық және реттеушілік шаралардың ықпалын бағалау;
- 3) кәсіпкерлікті қолдау саясатының әлсіз тұстарын анықтап, оны жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Әдебиетке шолу

Кәсіпкерліктің экономикалық өсудегі рөлі ғылыми әдебиетте кеңінен талқыланған. Д. Куратко Й. Шумпетердің идеясына сүйене отырып, кәсіпкерді жаңа өнімдерді, технологиялар мен нарықтарды экономикаға енгізетін субъект ретінде сипаттайды және кәсіпкерлік процесті сыртқы ортадан бөліп қарауға болмайтынын атап өтеді [5]. Осы тәсіл тұрғысынан салық жүйесі, қаржыға қолжетімділік және реттеу тәртібі кәсіпкердің тәуекелге баруға дайындығын анықтайтын сыртқы факторлар ретінде қарастырылады.

Салық саясатының инвестиция мен кәсіпкерлікке әсері туралы соңғы эмпирикалық дәлелдердің бірі АҚШ-тағы 2017 жылғы салық реформасын бағалаудан алынды. National Bureau of Economic Research (NBER, АҚШ) шолуына сәйкес, реформадан кейін салық жүктемесі едәуір төмендеген компаниялар күрделі салымдарды айтарлықтай көбейткен [6]. Бұл нәтиже

салықтық ынталандыру инвестициялық шешімдерге нақты әсер ететінін көрсетеді, бірақ оның бюджетке түсетін шығынын да ескеруді талап етеді.

Қазақстандағы бизнес-ортаға берілген соңғы халықаралық бағалауларда оң өзгерістермен қатар құрылымдық проблемалар да көрсетілген. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) сарапшылары кәсіпкерлердің заңнаманың жиі өзгеруіне және оның, әсіресе салық саласында, әртүрлі түсіндірілуіне тап болатынын жазады [7]. Nalyk Finance (Қазақстан) талдаушылары ШОК-ты дамыту тұжырымдамасына сілтеме жасай отырып, айналымы ірі, бірақ қызметкерлері аз компанияларды есептен шығарғанда ШОК-тың ЖІӨ-дегі үлесі 32,8%-дан 12,7%-ға дейін төмендейтінін көрсетеді [1, 4]. Сол шолуда сектордың дамуын тежейтін факторлар ретінде реттеу рәсімдерінің күрделілігі, заңнаманың тұрақсыздығы және несиелеудің мемлекеттік бағдарламаларға тәуелділігі аталады [4].

Сонымен, әдебиетте екі тұжырым қалыптасқан: мемлекеттік саясат кәсіпкерлік белсенділікті айтарлықтай ынталандыра алады, бірақ оның нәтижесі институционалдық ортаның сапасына тәуелді. Дегенмен Қазақстан бойынша 2025-2026 жылдардағы салық және ақша-кредит саясатындағы өзгерістерді ескеретін кешенді бағалау әлі аз. Осы мақала сол олқылықтың бір бөлігін толтыруға арналған.

Әдістеме

Зерттеудің әдіснамалық негізін жүйелік тәсіл құрайды: экономикалық саясат өзара байланысты құралдардың жиынтығы ретінде, ал кәсіпкерлік сектор осы құралдардың әсерін қабылдайтын жүйе ретінде қарастырылды. Жұмыста бірнеше әдіс қатар қолданылды. Ғылыми әдебиеттер мен нормативтік құқықтық актілерді (Салық кодексі, ШОК-ты дамыту тұжырымдамасы, «Бизнестің жол картасы-2025» бағдарламасы) талдау арқылы саясат құралдары жүйеленді. Салыстырмалы әдіс Қазақстан тәжірибесін Америка Құрама Штаттарының (АҚШ), Қытайдың және Біріккен Араб Әмірліктерінің (БАӘ) шараларымен қатар қоюға мүмкіндік берді.

Статистикалық талдауда Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының (ҰСБ) 2019-2025 жылдардағы деректері [2], Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты жөніндегі ақпараты [3] және Nalyk Finance (Қазақстан) аналитикалық орталығының шолуы [4] пайдаланылды. Көрсеткіштердің динамикасы мен құрылымы абсолюттік және салыстырмалы өсім арқылы бағаланды, нәтижелер кесте мен графиктер түрінде берілді.

Зерттеудің шектеулері де бар. Ресми статистикада субъектілер ШОК-қа тек жұмыскерлер саны бойынша жатқызылады, сондықтан айналымы ірі кейбір компаниялар шағын бизнес ретінде есепке алынады [4]. Сонымен қатар жекелеген шаралардың әсерін басқа факторлардан (пандемия, 2022 жылы көрші елдерден бизнестің көшіп келуі, инфляция) толық бөліп алу мүмкін емес. Сол себепті алынған қорытындыларды себеп-салдар байланысының дәлелі емес, үрдістердің бағасы ретінде қабылдаған жөн.

Негізгі бөлім. Экономикалық саясатты мемлекеттің ұлттық экономиканы басқару үшін қолданатын шешімдері мен тетіктерінің жиынтығы деп анықтауға болады. Оның алдында бірнеше міндет тұр: өсімді қамтамасыз ету, инфляция мен жұмыссыздықты ұстап тұру, инвестиция тарту және кәсіпкерлікке қолайлы жағдай жасау. Бұл міндеттер фискалдық, монетарлық, инвестициялық, салықтық, кедендік және әлеуметтік саясат арқылы шешіледі (1-сурет).

Фискалдық саясат Салық мөлшерлемелері мен бюджет шығыстары арқылы кәсіпкерлікті ынталандыру немесе шектеу	Монетарлық саясат Инфляцияны бақылау, несие беру шарттарын өзгерту	Инвестициялық саясат Кәсіпкерлікке инвестиция тарту, инфрақұрылымды дамыту
Салықтық саясат Бизнес жүргізу шығындарын төмендету немесе арттыру	Кедендік саясат Отандық өндірушілерді қорғау, сыртқы нарыққа шығу мүмкіндігін кеңейту	Әлеуметтік саясат Жұмыссыздықты азайту, әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету

Ескерту: [5] негізінде авторлар құрастырған

1-сурет. Экономикалық саясаттың бағыттары және олардың кәсіпкерлікке әсері

1-суреттен көрініп тұрғандай, әр бағыттың кәсіпкерлікке әсер ету жолы әртүрлі. Фискалдық саясат салық пен бюджет шығыстары арқылы бизнестің табысына тікелей ықпал етеді. Монетарлық саясаттың әсері жанама: ол пайыздық мөлшерлемелер мен инфляция арқылы несиенің құнын өзгертеді. Инвестициялық саясат капиталдың келуіне жағдай жасайды, кедендік саясат ішкі өндірушіні қорғайды немесе оның сыртқы нарыққа шығуын жеңілдетеді. Әлеуметтік саясат халықтың сатып алу қабілеті мен жұмыс күшінің сапасы арқылы сұранысқа әсер етеді. Іс жүзінде бұл бағыттар бір-бірінен бөлек жұмыс істемейді, сондықтан біреуіндегі қате шешім басқаларының нәтижесін жоққа шығаруы мүмкін.

Кәсіпкерлікке әсер ету арналары

Кәсіпкерлер үшін аталған бағыттардың төртеуі айрықша сезіледі: салық саясаты, несие-қаржылық реттеу, инвестициялық саясат және әкімшілік реттеу (2-сурет).

Ескерту: ШОК - шағын және орта кәсіпкерлік. [6, 4] негізінде авторлар құрастырған

2-сурет. Мемлекеттік саясаттың кәсіпкерлік секторға әсер ету арналары

Салық саясаты. Салық мөлшерлемелері мен жеңілдіктер бизнес жүргізу шығынына, инвестициялық шешімдерге және кәсіпорынның қай салық режимін таңдайтынына тікелей әсер етеді. Қазақстанда 2020 жылдан бастап арнаулы салық режимдерін қолданатын микро және шағын бизнес субъектілері үш жылға табыс салығынан босатылып, бір мезгілде олардың қызметін тексеруге мораторий енгізілді. Мораторий 2024 жылдың 1 қаңтарына дейін созылып, бизнестің әкімшілік жүктемесін едәуір азайтты [4]. «Астана» халықаралық қаржы орталығының қатысушылары үшін ұзақ мерзімді салықтық жеңілдіктер қарастырылған. Шетел тәжірибесінде АҚШ 2017 жылы корпоративтік табыс салығын 35%-дан 21%-ға түсірді, ал кейінгі бағалаулар бұдан кейін салық жүктемесі азайған компаниялардың инвестицияны арттырғанын көрсетті [6].

Дегенмен салықтық жеңілдіктің екінші жағы да бар. Олар бюджет кірісін азайтады және бизнесті әдейі «бөлшектеуге» итермелейді: компаниялар жеңілдік режимінен шықпау үшін шағын күйінде қалады немесе бір бизнесті бірнеше заңды тұлғаға бөліп жібереді [4]. Сондықтан салықтық жеңілдіктердің тиімділігін жүйелі түрде бағалап отыру қажет.

Несие және қаржылық реттеу. Бұл арна пайыздық мөлшерлемелер, несие шарттары, мемлекеттік субсидиялар мен кепілдіктер арқылы жұмыс істейді. «Бизнестің жол картасы-2025» бағдарламасы аясында кәсіпкерлерге несие бойынша сыйақы мөлшерлемесін субсидиялау, кепілдік және гранттар ұсынылды [8]. «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры 2024 жылы ШОК жобаларын 1,7 трлн теңгеге қолдады [4]. Халықаралық тәжірибеден мысал келтірсек, 2008 жылғы дағдарыс кезінде АҚШ Федералдық резерв жүйесі мөлшерлемені нөлге жуық деңгейге түсіріп, бизнестің несиеге қолжетімділігін сақтап қалды.

Жеңілдетілген несие кәсіпкерге ресурс береді, бірақ оның да шегі бар. 2024 жылы ШОК-тың несие портфелі 9,3 трлн теңгеге жетіп, бір жылда 20%-ға өсті. Алайда ШОК-қа берілген несиелердің ЖІӨ-ге қатынасы 2018 жылдан бері 6-7% шамасында тұр, дамыған елдерде бұл көрсеткіш 15-20% құрайды. Банктерге жүргізілген сауалнамалар шағын бизнестің несиеге сұранысы әлі де мемлекеттік бағдарламалар бойынша қаржыландыруға байланысты екенін көрсетеді [4]. Басқаша айтқанда, нарықтық несиелеу мемлекеттік субсидияның орнын баса алмай отыр.

Инвестициялық саясат. Инвестициялық саясат экономикаға капитал тартуға және оның тиімді жұмсалуына бағытталған. Оның құралдары ретінде арнайы экономикалық аймақтар, инвестициялық преференциялар және инвестициялық жобаларды «бір терезе» қағидаты бойынша сүйемелдеу қолданылады. Шетелде бұл тәсілдің белгілі мысалдары ретінде Шэньчжэнь арнайы экономикалық аймағын (Қытай) және Dubai International Financial Centre қаржы орталығын (БАӘ) атауға болады. Инвестициялық жеңілдіктер бюджет түсімін уақытша азайтқанымен, ұзақ мерзімде жаңа өндірістер мен жұмыс орындары арқылы өзін ақтауы мүмкін.

Әкімшілік реттеу. Бизнесті тіркеу, рұқсат алу және тексеру тәртібі кәсіпкерлік қызметке жұмсалатын уақыт пен шығынды анықтайды. Қазақстанда жеке кәсіпкерді тіркеу eGov порталы мен банктердің мобильді қосымшалары арқылы онлайн жүргізіледі, бұл 2018 жылдан бері жеке кәсіпкерлер санының өсуіне ықпал еткен факторлардың бірі болды. Бірақ тіркеудің жеңілдеуі бизнес жүргізудің де жеңілдегенін білдірмейді. Дүниежүзілік банктің 2024 жылғы кәсіпорындар сауалнамасына сәйкес, Қазақстандағы орта кәсіпорындардың жартысынан астамы тексеруге тап болады, ал 19,4%-ы лицензия мен рұқсат алуда қиындық көреді. Бұл көрсеткіш әлемдік орташа деңгейден (13,2%) жоғары [4].

Кәсіпкерлік сектордың даму көрсеткіштері

Жоғарыда аталған шаралардың жиынтық нәтижесін ШОК-тың негізгі көрсеткіштерінен көруге болады (1-кесте).

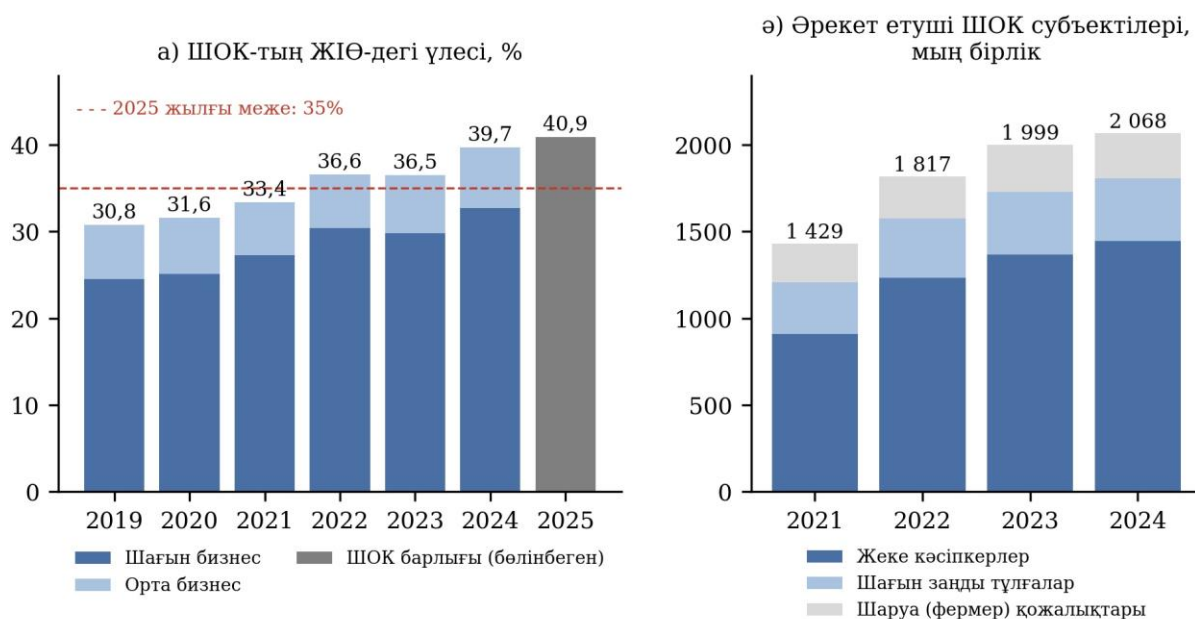
1-кесте. Қазақстандағы шағын және орта кәсіпкерліктің негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіш	2023 ж.	2024 ж.
Әрекет етуші ШОК субъектілерінің саны (жыл соңында), мың бірлік	2 002,2	2 072
ШОК-та жұмыспен қамтылғандар (жыл соңында), мың адам	4 326	4 400
ШОК өнім шығарылымы, трлн теңге	68,7	81,9
ШОК-тың ЖІӨ-дегі үлесі, %	36,5	39,7

Дереккөз: [2, 4] деректері негізінде авторлар құрастырған

Кестеден көрініп тұрғандай, бір жылдың ішінде ШОК өнім шығарылымы номиналды мәнде 19%-ға артты, ал субъектілер саны 3,5%-ға ғана өсті. Бұл сектордың кеңеюі жаңа кәсіпорындардың ашылуынан гөрі бұрыннан жұмыс істеп жүрген субъектілердің айналымы есебінен жүріп

жатқанын көрсетеді. ШОК-тың ЖІӨ-дегі үлесінің ұзақ мерзімді динамикасы мен субъектілер құрылымы 3-суретте берілген.

Ескерту: а - ШОК-тың ЖІӨ-дегі үлесі, % (2025 жыл бойынша шағын және орта бизнеске бөлінбеген жалпы мән берілген; қызыл үзік сызық - тұжырымдамадағы 2025 жылғы 35% межесі); ә - әрекет етуші ШОК субъектілерінің саны, мың бірлік (орта кәсіпорындарсыз). Дереккөз: [4, 9] деректері негізінде авторлар құрастырған

3-сурет. ШОК-тың ЖІӨ-дегі үлесі және әрекет етуші субъектілердің құрылымы

3-суреттегі деректерге сәйкес, ШОК-тың ЖІӨ-дегі үлесі 2019 жылғы 30,8%-дан 2024 жылы 39,7%-ға көтеріліп, 2025 жылдың қорытындысы бойынша 40,9%-ға жетті [4, 9]. Осылайша тұжырымдамада 2025 жылға белгіленген 35% межесі мерзімінен бұрын орындалды. Өсімнің негізгі бөлігі шағын кәсіпорындарға тиесілі: олардың үлесі 2019-2024 жылдары 7,7 пайыздық тармаққа артты, ал орта бизнестің үлесі 6,3%-дан 7,0%-ға дейін ғана өсті. Тұжырымдамада орта бизнес үшін 2025 жылға 15% мақсат қойылғанын ескерсек, бұл бағыттағы артта қалушылық айқын көрінеді [4]. Субъектілердің құрылымында да осындай сурет байқалады: 2021-2024 жылдары жеке кәсіпкерлер саны 908 мыңнан 1 444 мыңға дейін өссе, шағын заңды тұлғалар 300 мыңнан 363 мыңға жетті, орта кәсіпорындардың саны іс жүзінде өзгерген жоқ.

Бұл үрдістің бірнеше себебі бар. Біріншіден, салықтық жеңілдіктер мен арнаулы режимдер негізінен шағын бизнеске арналған, ал орта деңгейге өткенде салық жүктемесі күрт артады. Екіншіден, орта кәсіпорындар үшін қаржы әлі де басты кедергі болып отыр: Дүниежүзілік банк сауалнамасында оны 35,2%-ы негізгі мәселе ретінде атаған, әлемде бұл көрсеткіш 20,6%. Үшіншіден, кәсіп ашудың едәуір бөлігі мәжбүрлі сипатта. Global Entrepreneurship Monitor (GEM, Ұлыбритания) деректері бойынша Қазақстанда бизнес бастағандардың шамамен 81%-ы жұмыс таба

алмағандықтан осы қадамға барған [4]. Мұндай кәсіпкерлер көбіне шағын көлемде қалып, сирек кеңейеді.

2025-2026 жылдардағы саясат өзгерістері

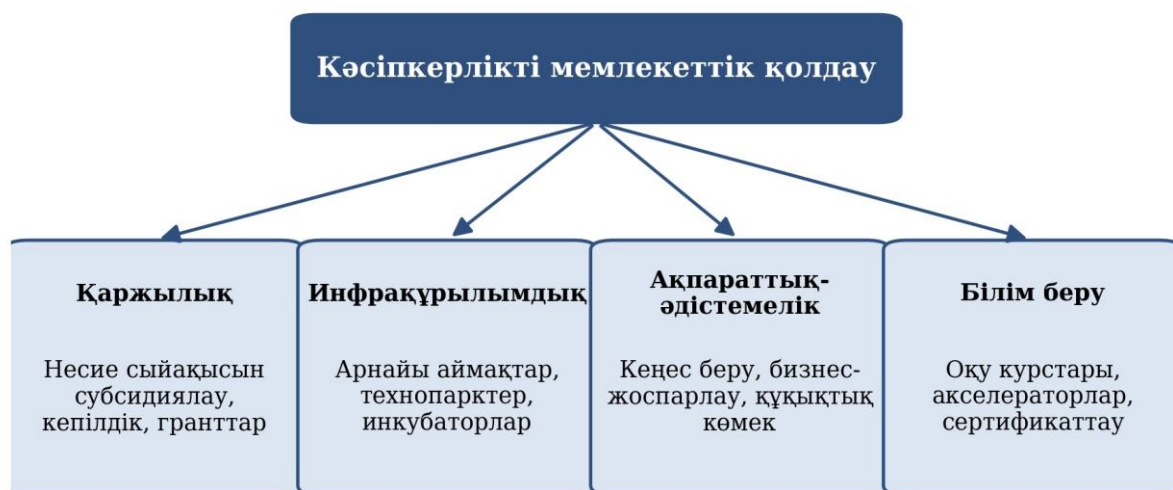
Соңғы екі жылда кәсіпкерлік ортаның шарттары едәуір өзгерді. 2026 жылдың 1 қаңтарынан бастап жаңа Салық кодексі күшіне енді. Ол ҚҚС мөлшерлемесін 12%-дан 16%-ға көтеріп, ҚҚС бойынша міндетті тіркеу шегін 20 мыңнан 10 мың айлық есептік көрсеткішке (АЕК) дейін төмендетті, бұл 2026 жылы шамамен 43,25 млн теңгеге тең. Оңайлатылған декларация режимі де қайта құрылды: жылдық табыстың шекті мөлшері 600 мың АЕК-ке дейін ұлғайып, жұмыскерлер санына қойылған шектеу алынды, негізгі мөлшерлеме 4% болып белгіленді және оны жергілікті органдар 50% шегінде көтеріп не төмендете алады [10]. Бір жағынан, бұл режим шағын бизнеске өсуге көбірек кеңістік береді. Екінші жағынан, ҚҚС шегінің төмендеуі жалпыға бірдей режимде жұмыс істейтін, айналымы орташа кәсіпкерлердің бір бөлігін ҚҚС төлеушіге айналдырады, ал бұл олардың бағасы мен бәсекеге қабілеттілігіне әсер етпей қоймайды.

Жаңа кодексмен бірге өзін-өзі жұмыспен қамтығандарға арналған режим кеңейді. Вице-премьер С. Жұманғариннің мәліметінше, 2026 жылдың бірінші жартыжылдығында кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы саны 2,9 млн-ға жетіп, жыл басымен салыстырғанда 20,4%-ға өсті, оның ішінде өзін-өзі жұмыспен қамтығандар 688,6 мыңды құрады [9]. Бұл көрсеткішті абайлап түсіндіру керек. Өсімнің бір бөлігі жеке кәсіпкерлердің жаңа санатқа ауысуымен және табыстың көлеңкеден шығуымен байланысты, сондықтан ол кәсіпкерлік белсенділіктің нақты артуымен толық сәйкес келмейді.

Ақша-кредит саясатында да қатаңдау кезеңі болды. Ұлттық Банк инфляцияны тежеу үшін базалық мөлшерлемені 2025 жылдың қазан айында 18%-ға дейін көтеріп, оны тек 2026 жылдың маусымында 17%-ға, шілдеде 16,75%-ға түсірді. 2026 жылдың маусымында жылдық инфляция 10,3% болды [3]. Мұндай жағдайда нарықтық несие қымбат күйінде қалады да, кәсіпкерлердің мемлекеттік жеңілдетілген бағдарламаларға тәуелділігі арта түседі.

Мемлекеттік саясатты жетілдіру жолдары

Кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау бүгінде төрт бағыт бойынша жүргізіледі: қаржылық, инфрақұрылымдық, ақпараттық-әдістемелік қолдау және кәсіпкерлік білім беру (4-сурет).

Ескерту: [1, 8] негізінде авторлар құрастырған

4-сурет. Кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың негізгі түрлері

Қаржылық қолдау. «Бизнестің жол картасы-2025» бағдарламасы шикізаттық емес секторлардағы өңірлік кәсіпкерліктің тұрақты өсуін, жұмыс орындарын сақтауды және жаңаларын ашуды көздеді [8]. Кәсіпкерлерге несие бойынша сыйақыны субсидиялау мен кепілдіктен бөлек қайтарымсыз гранттар да беріледі. Гранттар жас кәсіпкерлерге, әйелдерге, мүгедектігі бар адамдарға және 50 жастан асқан азаматтарға арналған, оны алу үшін арнайы оқу курсынан өтіп, сертификат алу талап етіледі.

Инфрақұрылымдық қолдау. Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар, технопарктер мен бизнес-инкубаторлар кәсіпкерге инженерлік желілері дайын алаң ұсынады. Бұл әсіресе жаңа өндіріс ашатын кәсіпорындар үшін пайдалы, өйткені жер телімі мен коммуникацияларға жұмсалатын бастапқы шығын азаяды.

Ақпараттық-әдістемелік қолдау және білім беру. «Атамекен» Ұлттық кәсіпкерлер палатасы бизнес-жоспар жасау, салық, лицензия мен рұқсат алу мәселелері бойынша кеңес береді. Жоғары оқу орындарындағы бизнес-инкубаторлар мен акселераторлар стартаптарға идеяны өнімге айналдыруға көмектеседі. Бұл бағыт кәсіпкерлердің сауаттылығын арттырып, мәжбүрлі кәсіпкерліктің нәтижесіз аяқталу қаупін азайтады.

Талдау қолданыстағы жүйенің бірнеше әлсіз тұсын көрсетті. Қолдаудың едәуір бөлігі ірі қалаларда шоғырланған: ШОК несие портфелінің 65%-ы Алматы мен Астанаға тиесілі [4]. Жеңілдіктер көбіне шағын бизнеске бағытталғандықтан, кәсіпорындардың орта деңгейге өтуге ынтасы төмен. Жиі өзгеретін заңнама ұзақ мерзімді жоспарлауға кедергі келтіреді [7]. Осыны ескере отырып, авторлар мынадай шараларды ұсынады:

1) шағын бизнестен орта бизнеске өткен кәсіпорындар үшін салық жүктемесін бірнеше жыл ішінде біртіндеп арттыратын өтпелі режим енгізу, бұл бизнесті бөлшектеуге деген ынтаны азайтады;

2) мемлекеттік несие бағдарламаларында пайыздық субсидиялардың көлемін бірте-бірте қысқартып, оның орнына кепілдік құралдарын кеңейту және сол арқылы банктердің нарықтық несиелеуін ынталандыру;

3) қолдау шараларын өңірлер арасында теңдей бөлу үшін өңірлік квоталар мен көшпелі кеңес беру қызметтерін енгізу;

4) салық заңнамасына түзетулер енгізгенде кемінде бір жылдық өтпелі кезең белгілеп, жаңа нормалардың бизнеске әсерін алдын ала бағалауды міндетті ету;

5) ШОК статистикасында жұмыскерлер санымен қатар жылдық табыс өлшемін де ескеріп, қолдаудың тиімділігін нақты деректер бойынша бағалау.

Қорытынды. Жүргізілген талдау экономикалық саясаттың кәсіпкерлік секторға әсері біркелкі емес екенін көрсетті. 2019-2025 жылдары Қазақстанда ШОК-тың ЖІӨ-дегі үлесі 30,8%-дан 40,9%-ға дейін өсті, әрекет етуші субъектілер саны 2 млн-нан асты, өнім шығарылымы 2024 жылы 81,9 трлн теңгеге жетті. Бұл нәтижеге салықтық жеңілдіктер, тексерулерге мораторий, тіркеудің цифрлануы және жеңілдетілген несиелеу бағдарламалары ықпал етті.

Алайда сандық өсім сапалық өзгерістермен қатар жүрген жоқ. Сектордың кеңеюі негізінен жеке кәсіпкерлер мен шағын кәсіпорындар есебінен болды, орта бизнестің ЖІӨ-дегі үлесі 7% шамасында қалды. Нарықтық несиелеу әлсіз, кәсіпкерлер мемлекеттік бағдарламаларға тәуелді, ал 2025-2026 жылдардағы жоғары базалық мөлшерлеме мен жаңа Салық кодексі шағын бизнестің шығынын арттырады.

Сондықтан кәсіпкерлікті қолдаудың келесі кезеңінде назарды субъектілер санын көбейтуден олардың өсуіне және орта деңгейге өтуіне аудару қажет. Бұл үшін өтпелі салық режимі, кепілдікке негізделген қаржыландыру, қолдаудың өңірлерге тең таралуы және салық заңнамасының тұрақтылығы шешуші мәнге ие. Ұсыныстар ШОК-ты дамыту тұжырымдамасы мен жаңа Салық кодексін іске асыру барысында пайдаланылуы мүмкін. Алдағы зерттеулерде 2026 жылғы салық реформасының шағын бизнеске әсерін өңірлік деректер негізінде бағалау көзделіп отыр.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасында шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы: ҚР Үкіметінің 2022 жылғы 27 сәуірдегі № 250 қаулысы [Электрондық ресурс]. - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2200000250> (жүгінген күні: 20.09.2026).

2. Мониторинг малого и среднего предпринимательства в Республике Казахстан (январь-декабрь 2023 г.) [Электронный ресурс] / Бюро национальной статистики АСПиР РК. - URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/businessstatistics/stat-org/publications/157406/> (жүгінген күні: 20.09.2026).

3. Нацбанк снизил базовую ставку [Электронный ресурс] // Forbes Kazakhstan. - 2026. - 24 июля. - URL: <https://forbes.kz/articles/natsbank-snizil-bazovuyu-stavku-flbce7> (жүгінген күні: 20.09.2026).

4. Малый и средний бизнес Казахстана: перспективы и вызовы [Электронный ресурс] / Аналитический центр Halyk Finance. - Алматы, 2025.

- 16 с. - URL: https://halykfinance.kz/download/files/analytics/MSB_.pdf (жүгінген күні: 20.09.2026).

5. Куратко Д.Ф. Кәсіпкерлік: теория, процесс, практика. 10-басылым. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 480 б.

6. Investment Effects of the 2017 Tax Cuts and Jobs Act [Electronic resource] // The NBER Digest. - 2024. - June. - URL: <https://www.nber.org/digest/202406/investment-effects-2017-tax-cuts-and-jobs-act> (accessed: 20.09.2026).

7. OECD. Insights on the Business Climate in Kazakhstan. - Paris: OECD Publishing, 2023. - URL: <https://www.oecd.org/ru/publications/ccc8cf0c-ru.html> (accessed: 20.09.2026).

8. «Бизнестің жол картасы-2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы: ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 24 желтоқсандағы № 968 қаулысы [Электрондық ресурс]. - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000968> (жүгінген күні: 20.09.2026).

9. Жумангарин: Доля МСБ в ВВП Казахстана выросла до 40,9% [Электронный ресурс] // Forbes Kazakhstan. - 2026. - 14 июля. - URL: <https://forbes.kz/articles/zhumangarin-dolya-msb-v-vvp-kazahstana-vyroslo-do-409-ead53e> (жүгінген күні: 20.09.2026).

10. Қазақстан Республикасының Салық кодексі: 2025 жылғы 18 шілдедегі № 214-VIII ҚРЗ [Электрондық ресурс] // «Әділет» АҚЖ. - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz> (жүгінген күні: 20.09.2026).

REFERENCES

1. Qazaqstan Respublikasynda shagyn zhane orta kasipkerlikti damytudyn 2030 zhyлга deiingi tuzhyrymdamasyn bekitu turaly: QR Ukimetin 2022 zhylygy 27 sauirdegi № 250 qaulysy [Electronic resource]. - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2200000250> (accessed: 20.09.2026).

2. Monitoring malogo i srednego predprinimatelstva v Respublike Kazakhstan (ianvar-dekabr 2023 g.) [Electronic resource] / Biuro natsionalnoi statistiki ASPiR RK. - URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/businessstatistics/stat-org/publications/157406/> (accessed: 20.09.2026).

3. Natsbank snizil bazovuiu stavku [Electronic resource] // Forbes Kazakhstan. - 2026. - 24 iulia. - URL: <https://forbes.kz/articles/natsbank-snizil-bazovuyu-stavku-f1bce7> (accessed: 20.09.2026).

4. Malyi i srednii biznes Kazakhstana: perspektivy i vyzovy [Electronic resource] / Analiticheskii tsentr Halyk Finance. - Almaty, 2025. - 16 s. - URL: https://halykfinance.kz/download/files/analytics/MSB_.pdf (accessed: 20.09.2026).

5. Kuratko D.F. Kasipkerlik: teoriia, protsess, praktika. 10-basylym. - Almaty: Ultyyq audarma biurosy, 2018. - 480 b.

6. Investment Effects of the 2017 Tax Cuts and Jobs Act [Electronic resource] // The NBER Digest. - 2024. - June. - URL: <https://www.nber.org/digest/202406/investment-effects-2017-tax-cuts-and-jobs-act> (accessed: 20.09.2026).

7. OECD. Insights on the Business Climate in Kazakhstan. - Paris: OECD Publishing, 2023. - URL: <https://www.oecd.org/ru/publications/c3c8cf0c-ru.html> (accessed: 20.09.2026).

8. «Biznestin zhol kartasy-2025» biznesti qoldau men damytudyn memlekettik bagdarlamasyn bekitu turaly: QR Ukimetinin 2019 zhylgy 24 zheltoqsandagy № 968 qaulysy [Electronic resource]. - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000968> (accessed: 20.09.2026).

9. Zhumangarin: Dolia MSB v VVP Kazakhstana vyroslo do 40,9% [Electronic resource] // Forbes Kazakhstan. - 2026. - 14 iiulia. - URL: <https://forbes.kz/articles/zhumangarin-dolya-msb-v-vvp-kazahstana-vyroslo-do-409-ead53e> (accessed: 20.09.2026).

10. Qazaqstan Respublikasynyn Salyq kodeksi: 2025 zhylgy 18 shildedegi № 214-VIII QRZ [Electronic resource] // «Adilet» AQZh. - URL: <https://adilet.zan.kz/kaz> (accessed: 20.09.2026).

Ниязбаева А.А.,

PhD, доцент,
aniyazbayeva@zhubanov.edu.kz¹

Утешова А.К.,

DBA, старший преподаватель,
alma_081@mail.ru¹

*Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова,
030000, г. Актобе, пр. А. Молдагуловой, 34¹*

ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИЙ СЕКТОР

Аннотация. В статье рассматривается, как экономическая политика государства влияет на предпринимательский сектор через налоговую, кредитно-финансовую, инвестиционную политику и административное регулирование. Цель исследования - оценить влияние мер экономической политики, реализованных в Казахстане в 2019-2025 годах, на развитие малого и среднего предпринимательства (МСП) и предложить направления ее совершенствования. В работе использованы системный подход, анализ научной литературы и нормативных правовых актов, сравнительный метод, а также динамический и структурный анализ данных Бюро национальной статистики. Установлено, что доля МСП в валовом внутреннем продукте (ВВП) выросла с 30,8% в 2019 году до 40,9% в 2025 году, а число действующих субъектов к концу 2024 года превысило 2 млн единиц. Росту способствовали налоговые льготы, мораторий на проверки, цифровизация регистрации и программы льготного кредитования. Вместе с тем доля среднего бизнеса в ВВП остается на уровне около 7%, банковские кредиты МСП не превышают 6-7% ВВП, а новый Налоговый кодекс,

действующий с 2026 года, повышает налоговую нагрузку для части малого бизнеса. Авторы предлагают постепенно переходить к рыночному финансированию на основе гарантий, ввести переходный налоговый режим для предприятий, переходящих из малого бизнеса в средний, и обеспечить стабильность налогового законодательства.

Ключевые слова: экономическая политика, предпринимательство, малый и средний бизнес, налоговая политика, кредитно-финансовое регулирование, инвестиционная политика, государственная поддержка, Республика Казахстан.

Niyazbayeva A.A..

PhD, Associate Professor,
aniyazbayeva@zhubanov.edu.kz¹

Uteshova A.K.,

DBA, Senior Lecturer,
alma_081@mail.ru¹

Aktobe Regional University named after K. Zhubanov,
030000, Aktobe, A. Moldagulova Ave., 34¹

THE IMPACT OF ECONOMIC POLICY ON THE ENTREPRENEURIAL SECTOR

Abstract. The article examines how government economic policy affects the entrepreneurial sector through tax, credit, investment policy and administrative regulation. The aim of the study is to assess how economic policy measures implemented in Kazakhstan in 2019-2025 influenced the development of small and medium-sized enterprises (SMEs) and to propose ways to improve this policy. The study uses a systems approach, analysis of academic literature and legal acts, the comparative method, and dynamic and structural analysis of data from the Bureau of National Statistics. The share of SMEs in gross domestic product (GDP) grew from 30.8% in 2019 to 40.9% in 2025, and the number of operating SMEs exceeded 2 million by the end of 2024. Tax incentives, a moratorium on inspections, digital business registration and subsidised lending programmes supported this growth. At the same time, medium-sized firms still account for only about 7% of GDP, bank lending to SMEs does not exceed 6-7% of GDP, and the new Tax Code in force since 2026 raises the tax burden for part of small business. The authors recommend a gradual shift to guarantee-based market financing, a transitional tax regime for firms growing from small to medium size, and greater stability of tax legislation.

Keywords: economic policy, entrepreneurship, small and medium-sized enterprises, tax policy, credit regulation, investment policy, state support, Republic of Kazakhstan.